

Dzimtās valodas apguve 3.dzīves gadā lingvistiskā un pedagoģiskā skatījumā

Inese Freiberga

**Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
Bērnu valodas pētījumu centrs**

Letonikas VI kongress
Rīga, 2015

Dzimtās valodas apguve 3.dzīves gadā

Dzimtās valodas apguve katram bērnam norit individuāli, tā saistīta ar bērna vispārējo attīstību un līdz 3 gadu vecumam bērns apgūst prasmi izmantot valodu kā pašizpaušmes, saziņas un izziņas līdzekli.

3. dzīves gadā bērna egocentriskā runa pāriet jaunā stadijā - socializētā runā. Bērns runu vērš uz sarunas biedru, veido saskarsmi ar klausītāju, pauž savas domas un vēlmes.

- Pēc 1,6 gadu vecuma novērojams pastāvīgs aktīvā vārdu krājuma pieaugums, runā parādās pirmie teikumi, kas sastāv no vārda un vārdu daļām.

/Ковшиков, Глухов, 2006/

- 2–3 gadu vecumā norisinās teikumu gramatiskās struktūras apguves posms, kurā bērns virzās no pilnu vārdu teikumu veidošanas, nereti vēl izpaliekot vārdu galotnēm, uz vārdu saskaņošanu locījumos, dzimtē, skaitlī un palīgvārdu lietošanu, lai izteiktu sintaktiskās attiecības.

/Гвоздев, 2007/

- 2–3 gadu vecumā bērni pakāpeniski apgūst prasmi no kaut kāda daudzuma nodalīt vienu elementu, kā arī apvienot atsevišķus elementus grupā – sākas jēdziena «daudzums» apjēgšana /Piaget, 2008; ДАВЫДОВ, 1972/, kas 2,6–3 gadīga bērna runā parādās kā «viens», «divi», «trīs», «daudz» /Лепская, 1997/

- Līdz 3 gadu vecumam bērnu runai raksturīga «fizioloģiskā dislālija» – daudzveidīgi fonētiskie traucējumi (fonēmu neskaidra, neprecīza izruna, fonēmu neizrunāšana, to aizstāšana ar citām fonēmām), kam pamatā ir nepilnīga artikulācijas aparāta darbība un fonemātiskā uztveres

/Ковшиков, Глухов, 2006/

Valodas apguves uzdevumi 3.dzīves gadā

- Paplašināt aktīvo vārdu krājumu.
- Veidot valodas gramatiskās iemaņas.
- Sekmēt runas aktivitāti, prasmi sazināties ar pieaugušajiem un bērniem.
- Attīstīt runas orgānu muskulatūru, skaņu izrunu.

Pētījuma mērķis: pārbaudīt mērķtiecīgas un sistemātiskas pedagoģiskās darbības nozīmi dzimtās valodas apguves sekmēšanai 3.dzīves gadā.

Uzdevumi:

- 2-3 gadīgu bērnu valodas izpēte pirms un pēc pētījuma;
- pedagoģiskās darbības īstenošana;
- rezultātu analīze un secinājumu izstrāde.

Pētnieciskās metodes: attēlu aplūkošana un saruna par attēlā redzamo, datu fiksēšana audio ierakstos un to transkripcija.

Pētījuma bāze: 8 monolingvāli bērni (4 meitenes un 4 zēni) vecumā no 2 līdz 3 gadiem Vidzemes lauku reģionā.

Vārdi, kas apzīmē attēlā redzamo

suns

kaķis

bļoda/bļodas

katls,katli

burkas

āboli/ābols

burkāni/burkāns

citrons

grozs

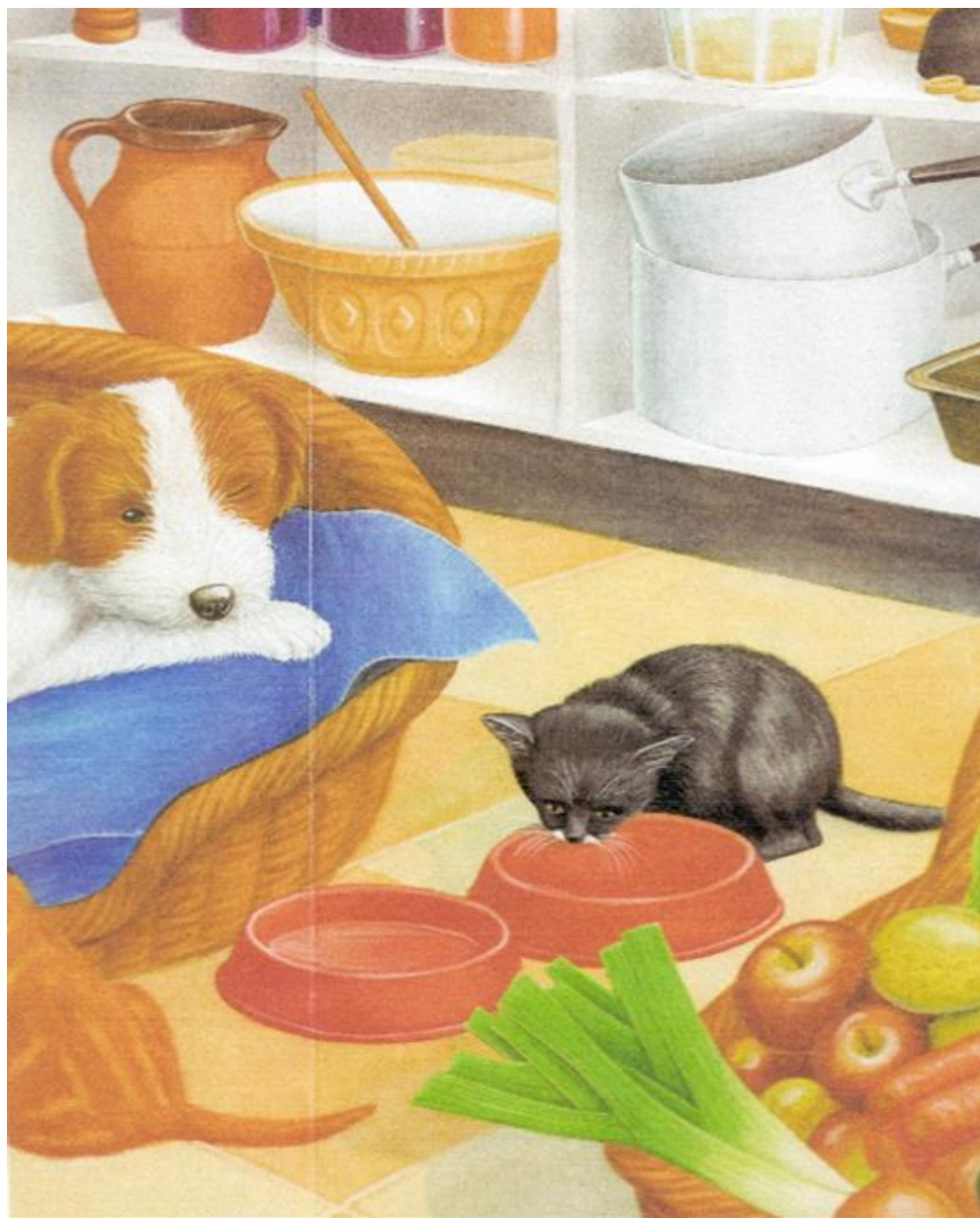
sega

krūze

plaukts

kaķis lok/dzer

suns guļ/skatās

Vārdi, kas apzīmē attēlā redzamo

suns

vista/vistas

gailis

zoss

cāļi

tītars

kaķis

zirgs

kaza

koks

māja/mājas

putns

suns skrien

gailis knābā

Rezultāti pētījuma sākumā

(I.grupa - 2 gadi rudenī)

Vārds, vecums	1.attēls: ~ 14 vārdi	2.attēls: ~ 14 vārdi	Vārdu skaits kopā	Teikumu skaits
Lauma (2,1)	<i>kaķis, acītes (acis), laķis (zaķis), būdī (bļodiņa), ābūs (ābols), vauva</i>	<i>vauva, čiep (cālīši), kaķis, pūtes (pīlītes), gaiīc (gailītis), tīti (zirgi)</i>	12	-
Egons (2,1)	<i>manta, vauva, minka (kaķis), buki (burkāni), ābū (ābols)</i>	<i>vauva, cipīši (cālīši), minka (kaķis), mājīna (mājiņa)</i>	9	-
Marta (2,2)	<i>miniš (kaķi), ābolīš, bukānīš (burkāni), sunc, būdiņa (bļoda), kūzīte (krūze), goss (grozs)</i>	<i>sunc, cipīš (cālīši), zindiņi (zirdziņi), pīlīš (pīlīte), miniš (kaķīši), gaiivīc (gailis)</i>	13	-
Arnis (2,2)	<i>mantiš (manta), vauva, minka</i>	<i>vauva, minka, pīe (pīle), čiep čiep (cāļi)</i>	7	-

Rezultāti pētījuma sākumā (I.gr. 2 gadi rudenī)

1. Apzīmē ar vārdiem 50-83 % (7 – 13 vārdi) no attēlā redzamā, izmantojot tikai lietvārdus, daļa no tiem ir aizstājējvārdi, piemēram, *vauva*, *minka*, *čiep čiep*, *cipīši*.
2. Nelieto darbības vārdus attēlā redzamo darbību apzīmēšanai, neizmanto īpašības vārdus, lai raksturotu attēlotos objektus.
3. Neveido teikumus par attēlā redzamo.
4. Skaņu izruna:
 - neprecīza – piemēram, piezobu, starpzobu u.c.;
 - neizrunā skaņas, piemēram, „r”, „l”, „ļ” (*krūze – kūze*, *pīle – pīe*, *bloda – būda*);
 - skaņu aizstāj ar citu skaņu:
 - „z” ar „t” vai „l” (*zirgi – tīti*, *zaķis – laķis*),
 - divskani „o” ar „ū” (*ābols – ābūs*, *bloda – būda*),
 - „r” ar „n” (*vārdā zirdziņi – zindiņi*),
 - balsīgo skaņu „z” aizstāj ar nebalsīgo „s” vārda beigās (*grozs – goss*),
 - līdzskaņu kopu „ns”, vārda izskaņā izrunā ar „c” (*suns – sunc*).

Rezultāti pētījuma sākumā

(II.grupa - 2,6 gadi rudenī)

Vārds, vecums	1.attēls: ~ 14 vārdi	2.attēls: ~ 14 vārdi	Vārdu skaits kopā	Teikumu skaits
Anna (2,6)	<i>kaķis, vunc</i> (suns), <i>jausiņa</i> (austiņa), <i>vunc katās ar acītēm</i> (suns skatās ar acīm), <i>bukāniš</i> (burkānišs), <i>jābol</i> (ābols), <i>vīpol</i> (sīpols), <i>kaķis ņammā; vunc aijā</i> (suns guļ)	<i>koks, mē</i> (kaza), <i>vunc vien</i> (suns skrien), <i>kaķis, pūte</i> (pīlīte), <i>vīg</i> (zirgs), <i>māja</i>	21 lietv. – 16 darb.v. – 4	4 VN – 3 VP – 1
Dārta (2,6)	<i>vauva, asīte</i> (astīte), <i>kājac</i> (kājas), <i>vauva guļ, bukāns</i> (burkāns), <i>zacīte</i> (zaptīte), <i>kāpoti</i> (kāposti), <i>mazi kacīši ņammā</i> (mazi kaķīši ēd)	<i>putinc</i> (putniņš), <i>vauva, cipīc</i> (cālītis), <i>daudz cipīc staigā; mazi cipīc mīks</i> (mazie cālīši ir mīksti), <i>pūte</i> (pīlīte), <i>vauva skien</i> (skrien), <i>gaiis dzied kigegī</i> (gailis dzied kikerīgī - atdarina gaiļa balsi)	25 lietv.v. – 16 darb.v. – 5 īpaš.v. – 3 skaitļa v. – 1	6 VN – 2 VP – 4
Kārlis (2,6)	<i>kaķis, bukāns</i> (burkāns), <i>sunc, guīķis</i> (gurķis)	<i>gais</i> (gailis), <i>pūte</i> (pīlīte), <i>cāi</i> (cālis), <i>sunc, kaķis, māja</i>	10	-
Reinis (2,7)	<i>vauva, ņava</i> (kaķis), <i>āboa</i> (ābols), <i>boda</i> (bļoda), <i>bunkana</i> (burkāns)	<i>kikaga</i> (gailis), <i>mēma</i> (kaza), <i>ziīga</i> (zirgs), <i>ciņņa</i> (vistiņa) <i>tiptip</i> (skrien)	10 lietv. – 9 darb.v. – 1	1

1. Attēlos redzamā apzīmēšanai izmanto no 10 līdz 25 vārdiem, lietojot vairāku vārdšķiru vārdus, piemēram skaitļa vārdu *viens*, darbības vārdus *skatās, dzied, skrien*, īpašības vārdus *mazi, mīksti*.
2. Izmanto aizstājējvārdus: suns – *vauva*, kaķis – *ņava*, ēd – *ņammā*, skrien – *tiptip*, guļ – *aijā*.
3. Veido vārdu savienojumus: *mazi cālīši*.
4. Lieto vienkāršus nepaplašinātus un paplašinātus teikumus.

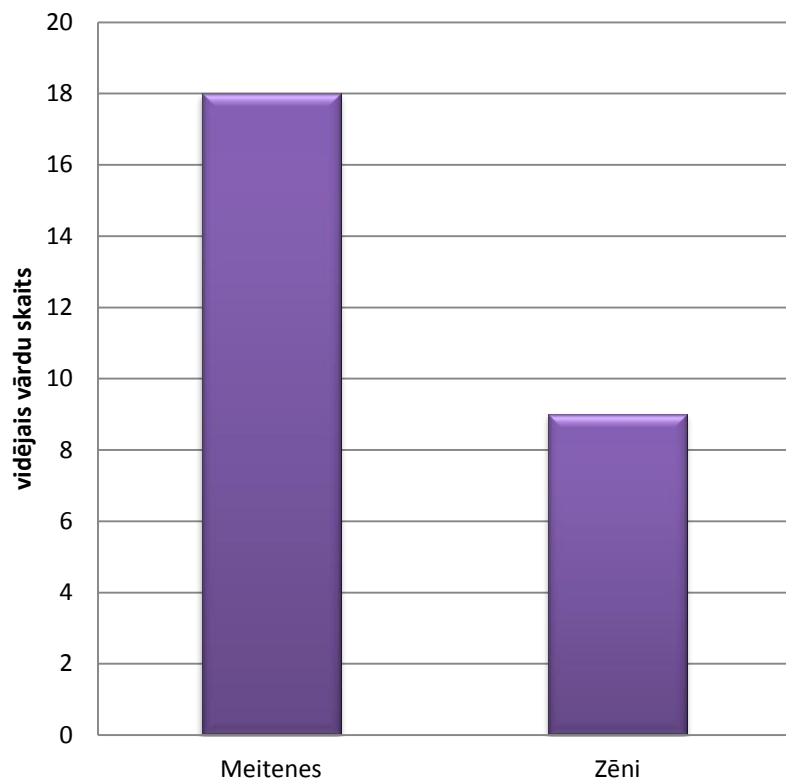
Skaņu izruna :

- neprecīza: „s”, „z”, „t” „d” - vērojama piezobu vai starp zobu izruna,
- neizrunā skaņas „r”, „l”, „s” vārdos; neizrunā atkarībā no atrašanās vietas vārdā, piemēram, skaņu „s” neizrunā vārda beigās, ja tā ir kopā ar līdzskani „l”: *ābols – ābol, sīpols – sīpol*, vai skaņu „t”: *kāposti – kāpoti , vistiņa – vitiņa*,
- aizstāj skaņu ar citām skaņām: „r” ar „i” (gurķis – guķis), „z” ar „v” (zirgs – vīgs), „v” ar „c” (vistiņa – citiņa).
- novērota liekas skaņas pievienošana vārda sākumā: *austiņa – jaustiņa, ābols – jābols* (1 bērns).

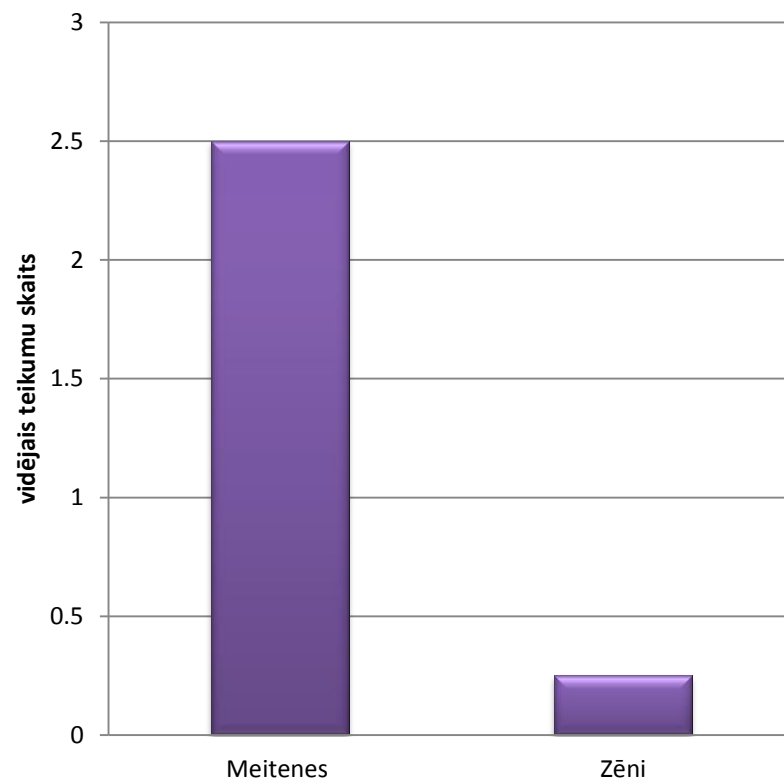
Secinājumi

1. 2 gadu vecumā vārdu krājumu pārsvarā veido lietvārdi, pakāpeniski līdz 2,6 gadu vecumam vārdu krājumu papildina darbības, īpašības un skaitļa vārdi.
2. 2,6 gadu vecumā bērni ne tikai nosauc attēlā redzamo, bet veido teikumus, dominējošie ir vienkārši nepaplašināti teikumi.
3. Raksturīgi daudzveidīgi skaņu izrunas traucējumi, kas katram bērnam ir individuāli.
4. Plašāks aktīvais vārdu krājums un teikumu izmantošana runā izteiktāka ir meitenēm, nekā zēniem.

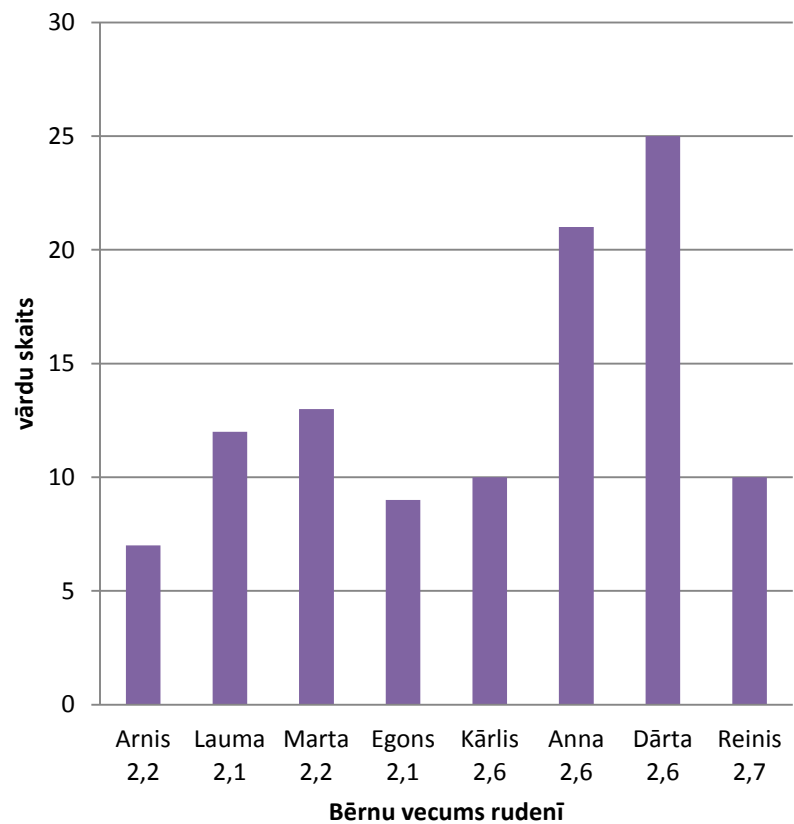
Vārdu skaita salīdzinājums meitenēm un zēniem rudenī

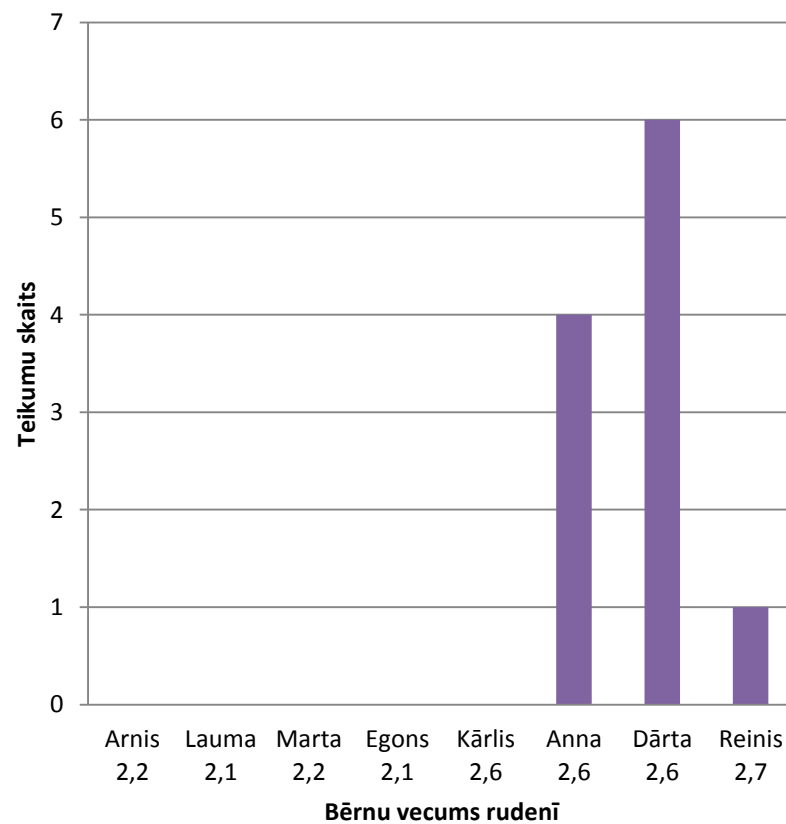
Teikumu skaita salīdzinājums meitenēm un zēniem rudenī

Nosaukto vārdu skaits rudenī

Nosaukto teikumu skaits rudenī

Pedagoģiskie līdzekļi dzimtās valodas apguvei 3. dzīves gadā

- Rotaļas
- Interaktīva bilžu grāmatu lasīšana/skatīšana
- Vērojumi apkārtnē
- Inscenējumi ar rotaļlietām
- Sarunas, jautājumi ikdienas situācijās

Pedagoģiskie nosacījumi valodas apguvei

- Psiholoģiski droša vide;
- Pedagoģa atbalsts – uzmundrinājums vārdos, žestos, mīmikā, pozitīvs novērtējums;
- Individuāla pieeja katram bērnam, uzrunājot bērnu vārdā;
- Sistemātiskums un mērķtiecība valodas apguves uzdevumu īstenošanā.

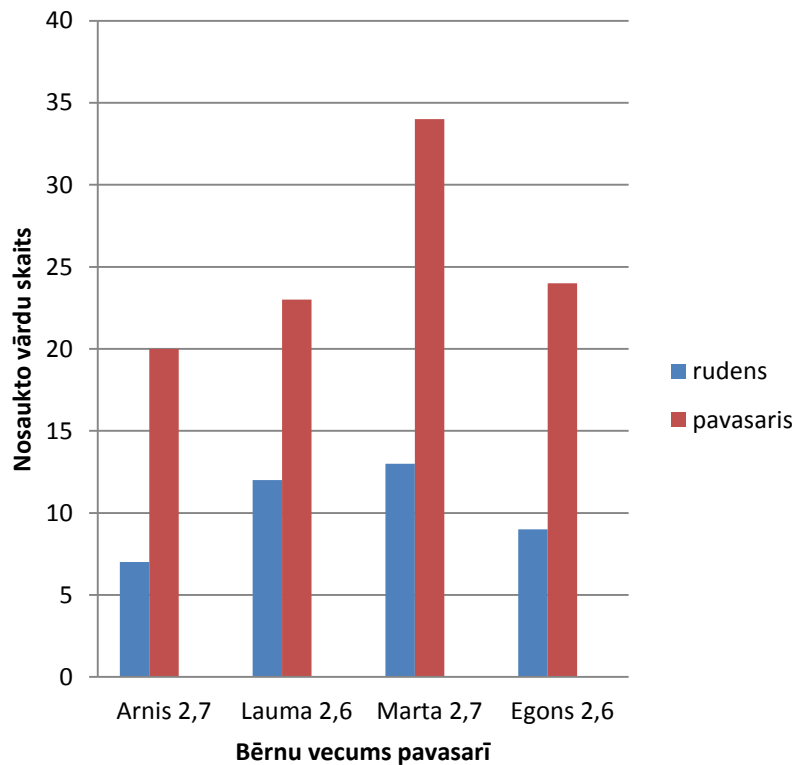
Rezultāti pētījuma beigās (I.grupa - 2,6 gadi pavasarī)

Vārds, vecums	1.attēls: ~ 14 vārdi	2.attēls: ~ 14 vārdi	Vārdu skaits kopā	Teikumu skaits
Lauma (2,6)	<i>sunc guļ acis ciet, bukāni</i> (burkāni), <i>sīpols, zapes</i> (zaptēs), <i>guķis</i> (gurķis), <i>ābols divs</i> (divi āboli), <i>kaķi, mazi kaķi</i>	<i>sunīc, pūte</i> (pīlīte), <i>cipīši</i> (cālīši), <i>gaiis dzīd kīgīgū</i> (gailis dzied kīkerīgū), <i>zīgs skatās</i> (zirgs skatās), <i>zosei līli spāni</i> (zosij lieli spārni)	23 lietv. – 15 darb.v. – 3 īpaš.v. – 2 skaitļa v. – 1 apst.v. – 1	4 VN – 1 VP – 3
Marta (2,7)	<i>sunīc guļ, āboli sakani</i> (sarkani), <i>bukāni</i> (burkāni), <i>guķi</i> (gurķi), <i>gozā salāti</i> (grozā ir salāti), <i>katiņi</i> (katliņi), <i>liela bļoda, kaķīc dzej pīnu</i> (kaķīts dzer pienu)	<i>sunc skien</i> (skrien), <i>tīs</i> (trīs) <i>kaķi, vista, gailis kābā</i> (knābā) <i>zālīti tītas, zoss lido, lieli spāni</i> (spārni), <i>zigi</i> (zirgi) <i>skatās, māja, kaza, kaza skatās, cāiš</i> (cālīši) <i>staigā</i>	34 lietv. – 22 darb.v. – 8 īpaš.v. – 3 skaitļa v. – 1	10 VN – 7 VP – 3
Egons (2,6)	<i>sunīc, kaķīši</i> (kaķīši), <i>podīņi, boda</i> (bļoda), <i>āboīc</i> (ābolītis), <i>bukāniņš</i> (burkāniņš), <i>oki</i> (loki), <i>sunīc viena acīte ciet, sunīc čuč, kaķīc ēd</i>	<i>kaķīc skatās, gaiīts</i> (gailis), <i>pūte</i> (pīlīte), <i>daudz cāiši</i> (cālīši), <i>dzeuteni cāiši</i> (dzeltenī cālīši), <i>zose, aitiņa, māja</i>	24 lietv. – 17 darb.v. – 3 īpaš.v. – 1 skaitļa v. – 2	4 VN – 3 VP – 1
Arnis (2,7)	<i>sunc gozā guļ, divi kači</i> (kaķi), <i>kaķis ēd, āboļi</i> (āboli), <i>bukāni</i> (burkāni), <i>salāti</i>	<i>sunc skien</i> (skrien), <i>kaķis skatās, zoss, spāni</i> (spārni), <i>vista, gailis, dzeuteni</i> (dzeltenī) <i>cālīši</i>	20 lietv. – 14 darb.v. – 4 īpaš.v. – 1 skaitļa v. – 1	4 VN – 1 VP – 3

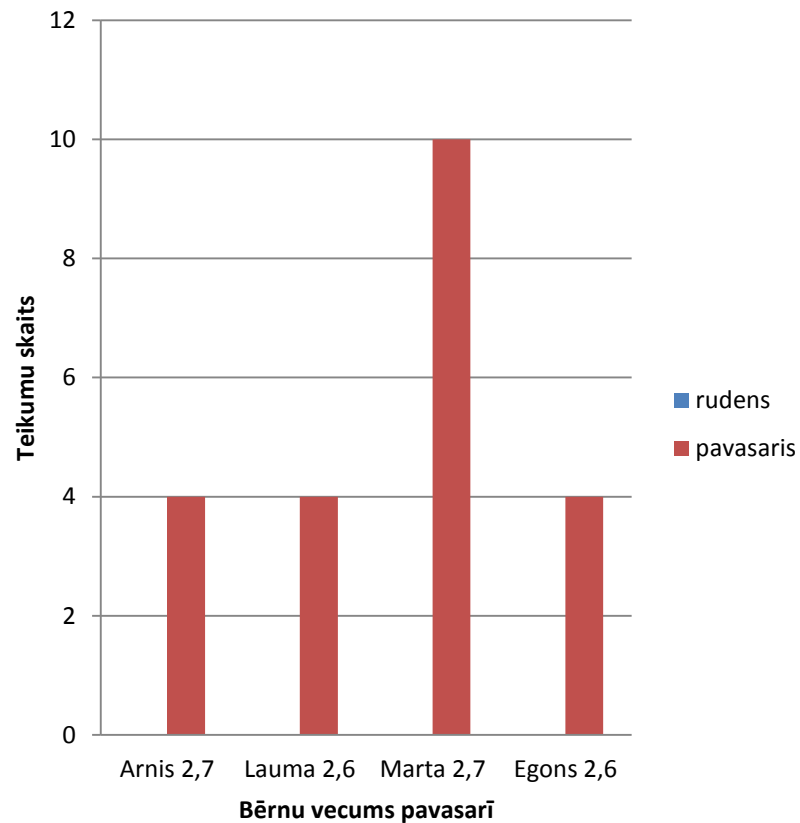
Rezultāti pētījuma beigās (I.gr. 2,6 gadi pavasarī)

- Salīdzinājumā ar vārdu krājumu pētījuma sākumā, secināms, ka vārdu krājums ievērojami pieaudzis – nosauc no 20 līdz 34 vārdiem.
- Lieto vārdu savienojumus (*liela bļoda, divi kaķi, mazi kaķi*), vienkāršus nepaplašinātus un paplašinātus teikumus.

Aktīvā vārdu krājuma paplašināšanās dinamika

Teikumu skaits pavasarī

Rezultāti pētījuma beigās (I.gr.2,6 gadi pavasarī)

- Nav vērojams aizstājējvārdu lietojums, tiek lietotas dažādas vārdšķiras – darbības, īpašības, skaitļa un apstākļa vārdi.
- Vairākiem bērniem vērojama sieviešu dzimtes 6.deklinācijas lietvārda „zoss” galotnes izmainīšana – galonē skaņas „s” vietā tiek lietota skaņa „e” – „zose”.

Skaņu izruna ir uzlabojusies, tomēr:

- ir skaņas, kas netiek izrunātas – „r”, „l”,
- tiek izrunātas neprecīzi, piemēram, vārdā *knābā* skaņa „n” skan starp „ņ” un „n”, vērojama piezobu vai starpzobu izruna,
- skaņas tiek aizstātas ar citām skaņām: divskanis „ie” ar „ī” (*dzied* – *dzīd*), „ķ” ar „č” (*kaķi* – *kači*), „l” ar „u” (*dzeltenī* – *dzeuteni*).

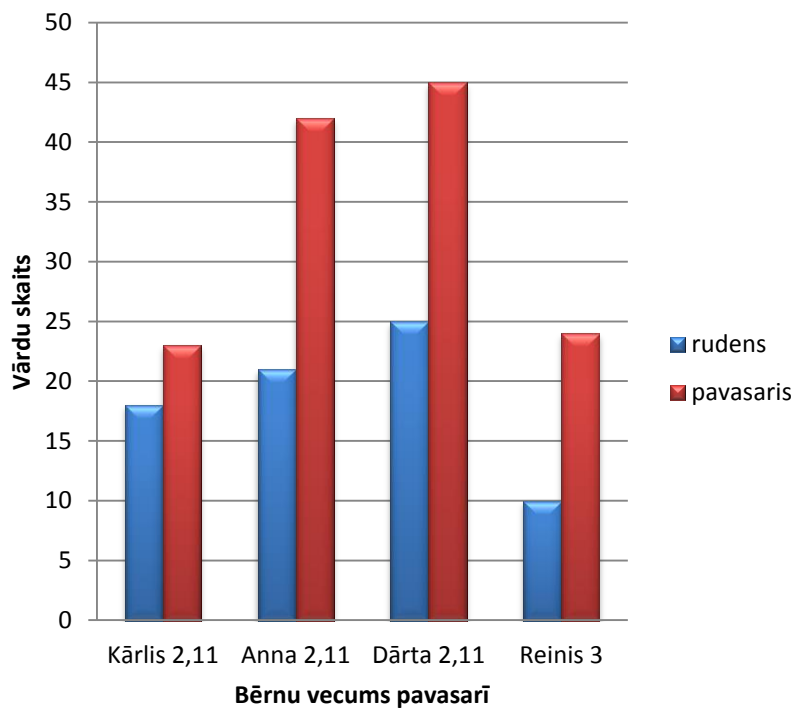
Rezultāti pētījuma beigās (II.grupa - 2,11- 3 gadi pavasarī)

Vārds, vecums	1.attēls	2.attēls	Vārdu skaits kopā	Teikumu skaits
Anna (2,11)	<i>kaķis dzer ūdenīti, vienc kaķīc spēlējas, sunc skatās ar acītēm, viena acīte ciet, bukāni (burkāni), sakani (sarkani) āboli, sīpoli, bumbieri iekšā gozā (grozā), lielā kūzē (krūzē) limonāde</i>	<i>koks, kaza, tītas (tītars), gailītis, vistiņa, sunīc, kaķīši, cālīši, bauta (bauta) zose, ziudziņi (zirdziņi), gailis knābā tāpiņus (tārpiņus), zose kustina lielus spānus (spārnus), zose knābā nē (zoss neknābā), vistiņa skatās</i>	42 lietv. – 27 darb.v. – 5 īpaš.v. – 4 skaitļa v. – 1 apst.v. – 1	9 VN – 1 VP – 8
Dārta (2,11)	<i>sunīc, trīs kaķi, viens ēd, viens spēlējas ar sunīti, divi katiņi (katliņi), liela bļoda un kociņš iekšā, liela krūze, āboli, burkāni, loki, salāti, bumbieri, sīpoli</i>	<i>pīlīte, sunīc skien (skien) āti (ātri), kaķīši, dzeuteni (dzeltenī) cālīši, gailītis ēd, tītas (tītars), kaza, zose lido, viņai lieli spāni (spārni), koks, māja, tītas (tītars) ir piepūtīes dusmīgs, viens liels ziugs (zirgs) mājā</i>	45 lietv. – 24 darb.v. – 4 īpaš.v. – 4 skaitļa v. – 3 apst.v. – 1 vietn.v. – 1	9 VN – 2 VP – 7
Kārlis (2,11)	<i>meunc (melns) kaķis, kaķis skatās, bukāns (burkāns), āboli, āboli gozā (grozā), bumbieji (bumbieri), liela bļoda, liela kūze (krūze), sunīc čuč</i>	<i>gailis kābā (knābā), vista, sunīc, kaķi, daudz cālīši, bauta (balta) zose, sunc skien (skrien)</i>	23 lietv. – 14 darb.v. – 4 īpaš.v. – 3 skaitļa v. – 1	5 VN – 4 VP – 1
Reinis (3)	<i>sunc guļ, sunc katās (suns skatās), kačis (kaķis) dzer, āboli, bumbieji (bumbieri), bukāni (burkāni), guķi (gurķi), kāposi (kāposti)</i>	<i>sunc skien (skrien), kači katās (kaķi skatās), bauc zose (balta zoss), spāni (spārni), cālīši, cāļu mamma, gailis, dusmīgs tītas (tītars), aitiņa</i>	24 lietv. – 15 darb.v. – 4 īpaš.v. – 2	5 VN – 5

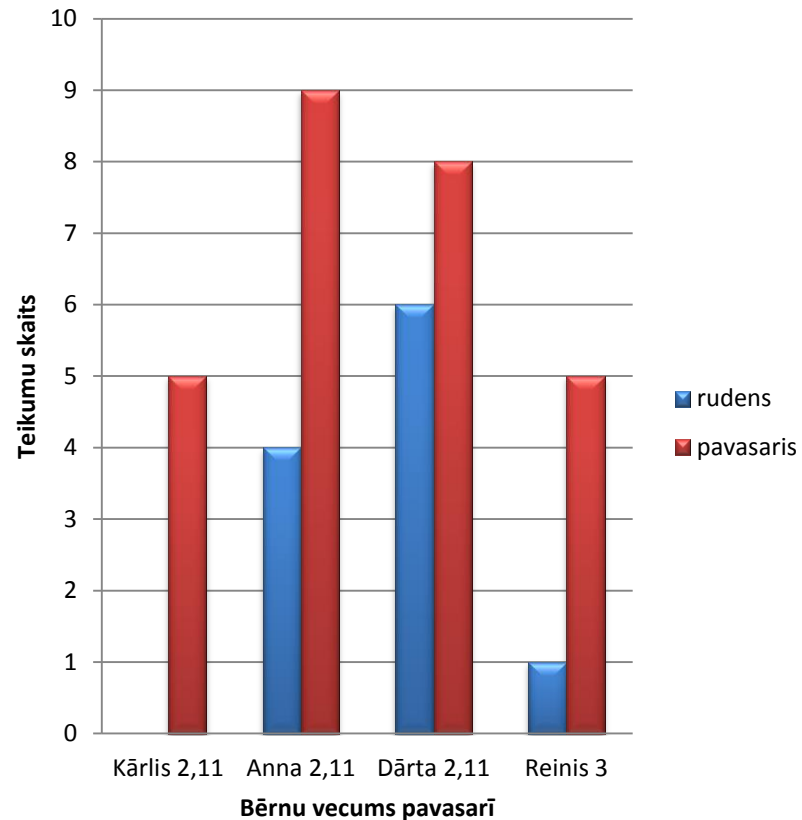
Rezultāti pētījuma beigās (II.grupa - 2,11- 3 gadi pavasarī)

- Vārdu krājums dubultojes.
- Ne tikai nosauc attēlā redzamo, bet stāsta par to, izmantojot vienkāršus nepaplašinātus un paplašinātus teikumus: *Kaķis dzer ūdenīti. Viens kaķis spēlējas ar sunīti. Gailis knābā tārpiņus. Tītars ir piepūties dusmīgs.*
- Lieto dažādas vārdšķiras, izmanto arī vietniekvārdu *viņai*.

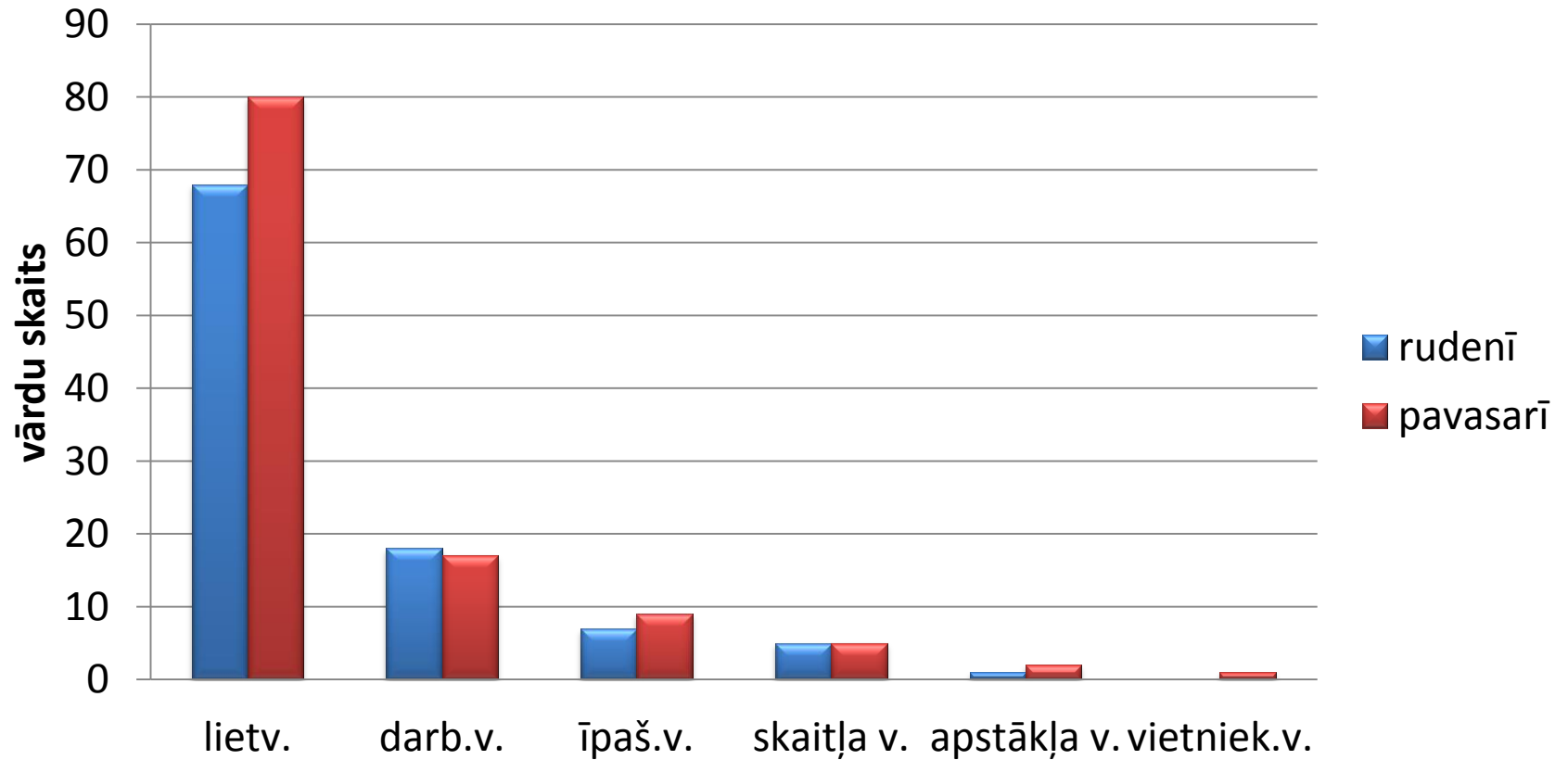
Aktīvā vārdu krājuma paplašināšanās dinamika (3 gadi)

Teikumu skaita dinamika (3 gadi)

Vārdšķiru lietojums rudenī un pavasarī

Rezultāti pētījuma beigās (II.grupa - 2,11- 3 gadi pavasarī)

- Interesanta ir darbības vārda nolieguma formā veidošana viena bērna runā – vārds *neknābā* tiek lietots *knābā nē*. Ikdienas valodā bērns līdzīgi veido arī citus vārdus, piemēram, *nerunā – runā nē*, *necelšos – celšos nē* u.c.
- Arī šajā bērnu grupā vērojama vārda „zoss” galotnes izmainīšana – nominatīvā skaņas „s” vietā lietojot skaņu „e” – *zose*.
- Ne visās runas situācijās vārdi tiek saskaņoti dzimtē, piemēram, *bauc zose – balta zoss*.

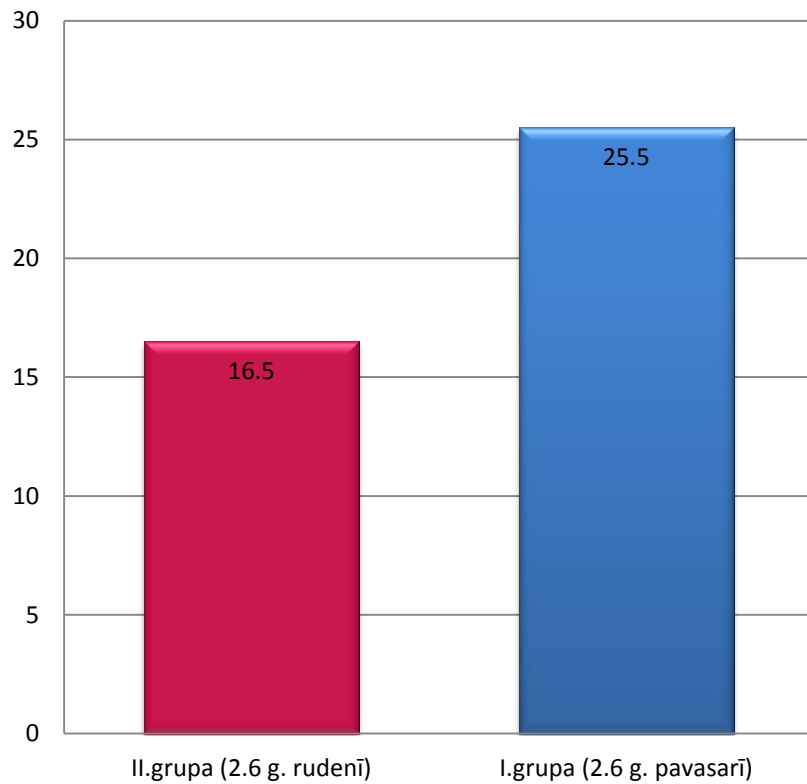
Rezultāti pētījuma beigās (II.grupa - 2,11- 3 gadi pavasarī)

- Skaņu izruna ievērojami uzlabojusies, grūtības sagādā skaņu „r”, „l” izruna, ja tā ir vārda vidū aiz skaņas „e” vai „a”, piemēram, *dzeltens* – *dzeutens*, *melns* – *meunc*, *balta* – *bauta*, vai seko aiz skaņas „t”: *katliņi* – *katiņi*.

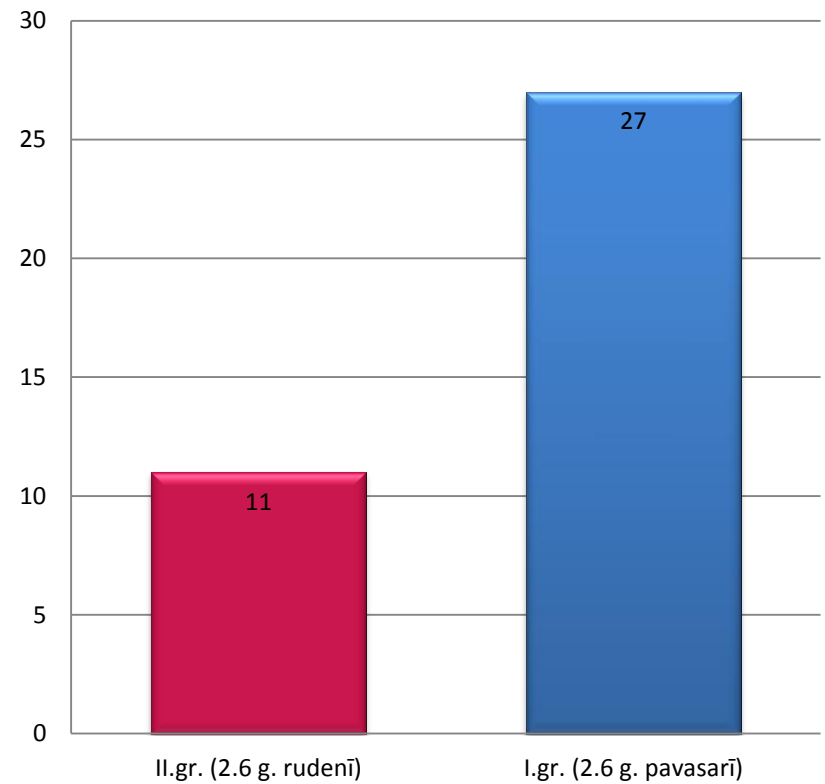
Secinājumi

- Mērķtiecīga un sistemātiska pedagoģiskā darbība, bērnu vecumam atbilstošu pedagoģisko līdzekļu izmantošana nozīmīgi paātrina dzimtās valodas apguvi 3.dzīves gadā.

Vidējais vārdu skaits respondentu grupām

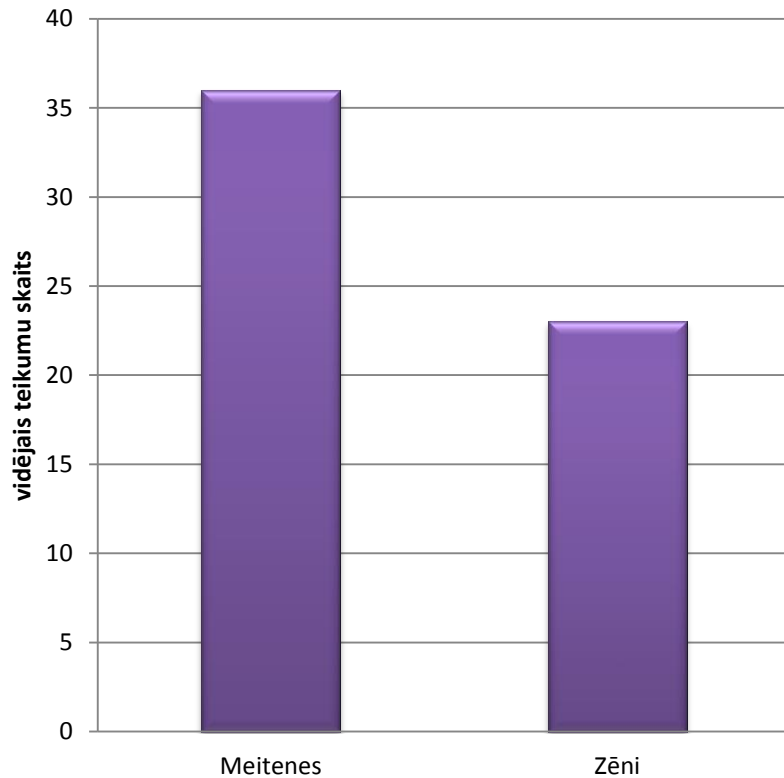

Vidējais teikumu skaits respondentu grupām

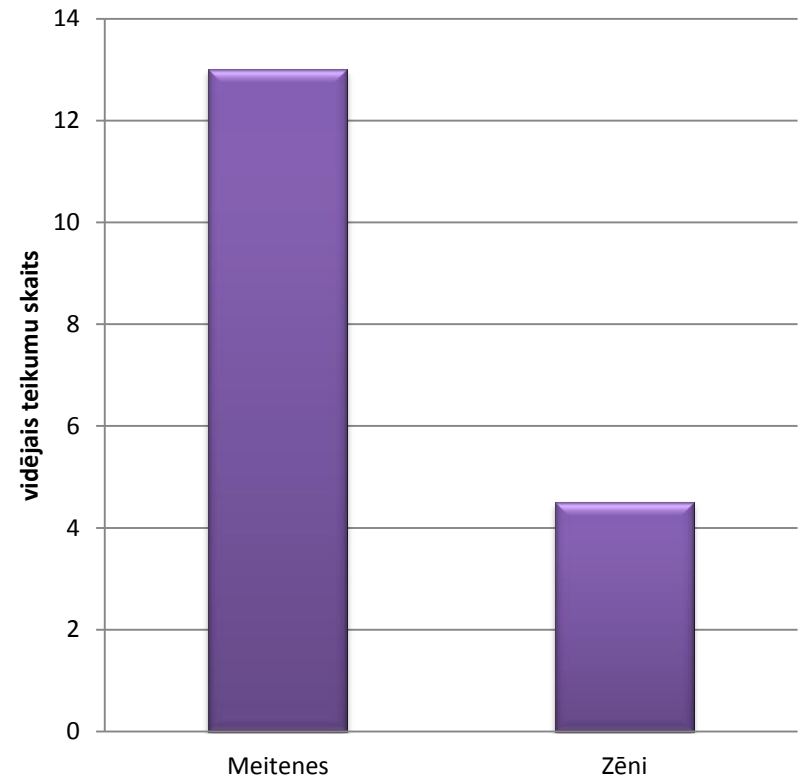

Meitenēm dzimtās valodas apguve norisinās straujāk, nekā zēniem:

**Vārdu skaita salīdzinājums
meitenēm un zēniem pavasarī**

**Teikumu skaita salīdzinājums
meitenēm un zēniem pavasarī**

Literatūra

- Piaget, J. (2008). *The Language and Thought of the Child*. Third Ed. London and New York.
- Давыдов, В. (1972). *Виды обобщения в обучении (логико-психологические проблемы построения предметов)*. Москва, Педагогика.
- Гвоздев, А.Н. (2007). *Вопросы изучения детской речи*. СПб, Детство-Пресс.
- Ковшиков, В.А., Глухов, В.П. (2006). *Психолингвистика теория речевой деятельности*. Москва, АСТ: Астрель.
- Лепская, Н.И. (1997). *Язык ребёнка (Онтогенез речевой коммуникации)*. Москва, МГУ им. Ломоносова, Филологический факультет.

Paldies par uzmanību!